

^{ier}
VIERDE HOOFDSTUK : DE MONNIKEN TIJDENS DE GODSDIENSTTWISTEN

1 De Ondergang van het klooster.

2 Restauratie binnen Brussel.

De godsdiensttwisten maakten een einde aan het kalme bestaan van de kartuizers te Scheut. Niet alleen werd het klooster verwoest, ook de gemeenschap werd verstrooid. Gedurende de jaren van ballingschap verminderde het aantal leden: enkele werden ontrouw aan hun geloften, anderen kregen elders een functie in de orde, sommigen stierven.

Toen, na de overgave van Brussel aan Alexander Farnèse, de plannen voor de terugkeer werden gemaakt, waren er nog maar weinigen van de oorspronkelijke gemeenschap over. Deze zagen er van af, hun kartuis te Scheut herop te richten. Op aandringen van een Spaans ordenoot werd O.L.Vrouw van Gracie echter binnen de stad opgebouwd. De teruggekeerde monniken hebben toen de oude traditie aan een nieuwe gemeenschap doorgegeven.

1. De ondergang van het klooster.

De verwoesting van de Zuid-Nederlandse kartuizerkloosters begon in 1566. In dat jaar werd de kartuis van Valenciennes tijdens het beleg van de stad, op 24 Augustus vernield(1). Op Kerstdag van hetzelfde jaar ^{brandde} ~~werd~~ het klooster te Cherg bij Doornik ^{meer} ~~door brand vernield~~, waarbij een flinke bibliotheek verloren ging(2). Gent werd geplunderd in 1567(3). Dat jaar zouden ook de kartuizerinnen van Sint-Andries onderdak zoeken bij de Carmelietessen binnen Brugge(4). De vernieling van de Brugse kloosters zou voorlopig nog uitblijven.

Al deze woelingen schenen echter geen invloed te hebben op het leven van het convent te Scheut. Maar het klooster had met allerlei moeilijkheden van interne aard te kampen. ~~De~~ officiales ^{had men} ~~waren~~ geleidelijk ~~andere~~ monniken van andere kloosters ^{aangesteld} ~~gekoren~~. Prior Caveneer (1560-1565) duidde Hubert Cnobbaert, profes van Leuven aan tot vicaris(5) en Dirk uit Geertruidenberg tot sacrista.

1. DE WAL, II, 110, 1566: "Antiquissima Valenciensis die beati Apostoli Bartholomaei...concremata funditus vertitur".

2. ID., ibid., "Nec Tornacensis Cartusia eorum manus evadere potuit...dum ipso Nativitatis Dominicae die flammis suppositis in favillas et cineres pentitus redigerunt..."

3. ID., ibid., "Hoc quoque anno Cartusia Gandensis rebus suis spolata fuit, mirum si mansisset intacta". Cfr. VAN VAERNEWYCK, 7.

Van die beroerliche tijden in die Nederlanden en voornamelyc in Ghent, I, 139-4

4. DE WAL, II, 110, 1567: "Moniales Cartusianae prope Brugas perbenigne hospitio exceptae sunt a Ludovicae Veldeae Priorissa Carmelitarum in Sio, per dimidium annum..." ST. O'YBENWALLE, *De kartuize St. Anna...*, 147-158.

5. DE WAL, II, 92: "Circa festum Epiphaniae electus fuit et 10 eiusdem mensis confirmatus in Priorem huius domus D. Franciscus de Caveneer... Restituit autem D. Joannem Tourneur vicarium in officio Procuratoris et D. Hubertum Cnobbant Bruxellensem professum domus Lovaniensis fecit vicarium."

Deze laatste gaf na een kleine twist, waarin hij zijn zin niet kreeg, de sleutels over aan Jacob Cogge, een Brugs kloosterling(1). Jan Tourneur, die door dezelfde prior voor de tweede maal tot procurator was aangesteld, zou in deze periode aandringen op zijn overplaatsing naar Lier(2). Zo kon ~~het~~ ^{hijzelf} in 1562 schrijven dat "in dit convent nu ter tijt drij officieren gasten zijn(3)".

In 1565 maakte prior Caveneer plaats von Christiaan Noutz, een monnik van Lier en prior te Ziericzee. Waan zijn eigen bewering was met later zou hij vertellen, dat hij even tevreden en blij was met zijn ontslag als bij zijn aanstelling(4). Zijn opvolger, Christiaan Noutz was een profes van de Lierse Kartuis en oefende het prioraat uit te Ziericzee(5).

Onder het prioraat van deze Noutz werd een zeker evenwicht hersteld. Er had een normale recruterings plaats: Joris Cooman uit Mechelen(6), Martinus Moor, die uit Sint-Maartensbos kwam en tweede professie aflegde te Scheut(6), en Hercules van Winckele voegden zich bij de comunititeit. Vooral de laatste werd opgemerkt, want hij kwam niet alleen uit een voorname Brusselse patriciers-

1. DE WAL., 94, 1561: "In principio huius anni in domo nostra Bruxel-
lensi fit sacrista D. Theodoricus professor domus Hollandiae,
qui non multo post sponte claves reddidit... in xl mo fit custo sa-
cristinus D. Jacobus Cogge professor Brugis, qui ad hunc conventum
venerat ex Herne.". De twist tussen prior en sacrista liep over het
uur van het luiden der Vespers. DE WAL, II, 93, 1560.

2. Cfr. supra.

3. DEN HAAG, 71 G25, f. 157v. *ibid.* DE WAL, II, 105v.

4. DE WAL, II, 105v: Dixit mihi D. Franciscus Prior absolutus se tam
fuisse laetum ac hilarem eo die quo accepit suam absolutionem quam
quo fuerat ad prioratum propotus... 3

5. ID., ibid.: Atque hic imprimis D. Christianum Noutz a Prioratu domus
Ziriczeae evocantes in hac domus regiae collocarunt (patres Cartusie).

6. DE WAL, II, 108, 1566: "11 Aprilis D. Georgius Cooman Mechliensis
emisit suam professionem."

familie, maar was tevens onderlegd in de humaniorastudien(1).

In 1569 legde een broer van Jotis Cooman, Philibertus zijn geloften af(2).

De ^{ambten werden terug door} ~~officiales~~ ^{bediend} waren nu weer eigen monniken, prior Noutz zelf uitgezonderd. Willem de Castro werd vicaris en ~~Philibertus Cooman~~ ^{als} Hendrik Middelborgs ^{was} ~~opvolger~~ als procurator, ^{terwijl} ~~en~~ Martinus Moor ~~vervulde~~ het ambt van koster, ^{sacrista} werd.

In 1575 ^{plaatste men} ~~zou~~ Frans Caveneer naar Herne overgeplaatst ^{werd} ~~worden~~ zonder bediening ~~aldaar~~, en Hercules van Winkel tot prior gekozen ~~werden~~ te Sint-Maartensbos(3).

Toen, einde September 1576 de eerste schermutselingen rond Brussel begonnen, telde ~~men in~~ het convent te Scheut, buiten de hoger vermelde officiales, nog Philibert Cooman, die inmiddels procurator was geworden, Jan vander Heyden, die in 1577 naar de kartuis van Rethel gezonden werd in functie van vicaris(4), Hendrik Middelborgs - deze stierf nog voor de uitdrijving in hetzelfde jaar(5) - Nicolaas Coen(6), Jan Bruheau, Petrus Beets, Joost

1. DE WAL, II,108,1566: "D.Herculus ~~M~~ Winckelius paucis diebus ante videlicet octava huius mensis(Aprilis) monachum induerat, iuvenis humanioribus litteris egregie eruditus et ex patriciis opidi Bruxellensis ortus..."

2. ID.,II,120,1569: 8 Septembris D.Philibertus Cooman Mechliensis emisit professionem suam..."

3. ID.,II,137,1574:"...institutus est rector dictae domus (S.S. Martini)D. Hercules van Winckel professor et procurator huius domus Bruxellensis...et eodem anno successisse ei in officium procuratoris D. Philibertum Cooman...D.Martinus Moor successit D.Philiberto in officio sacritae."

4. ID.,II,141,1577:"In principio huius anni missus est D. Joannes de Merica professor huius domus ad domum Rutilae ut ibidem esset vicarius, quia calebat linguam Germanicam."

5. ID.,II,143: D.Henricus Middelborch monachus professor huius domus ...ipso sanctissimo die Patris nostri Brunonis obiit...fuit

Abs, Petrus van Leeuw(1) en Jan de Broeyere, de laatste kartuizer die professie deed te Scheut op 9 Mei 1576(2).

Toen deze laatste tijdens de Quatertemperdagen van September 1576 diaken werd gewijd was de toestand in Zuidbrabant zeer onrustig geworden. Het platteland had vooral af te rekenen met de muitende Spaanse troepen, die van Valenciennes naar Aalst afzakten. Toen de toegang tot deze stad hun geweigerd werd brandschatten zij de dorpen tussen Aalst en Brussel. Het werd één vlucht van de plattelandbevolking. Bij die gelegenheid verlieten ook de kartuizers voor de eerste maal hun klooster, om zich binnen Brussel in veiligheid te stellen(3).

Toch verliep ook 1577 weer rustig voor het convent van Scheut. ~~De werkzaamheden aan de~~ kleine pandhof werden voltooid: Gislenuus ^{nieuw opgetrokken} ~~de Vroeder~~ zegende het kleine kerkhof in, een pandgang werd opge-
^{word} ~~bouwd~~ en door Maximiliaan Morillon in naam van Granvelle (van glas-
^{en Gislenuus de Vroede zegende het kleine kerkhof in.} ~~ramen~~) voorzien(4), ~~terwijl een weinig later het grote pand~~ een ver-
^{kreeg}

1. DE WAL, I, 17v-18: D. Joannes Bruneau a Duaco, prof. anno 1533... D. Petrus Bets a Lovanio professor 19 May anno 1550... "D. Judocus Abs professor 9 May anno 1559..." ID., II, 134v:1573: "D. Petrus Leeuensis Hollandus ex Hago Comitibus 26 Septembris apud nos in monachum susceptus est."

2. ID., II, 137v, 1575: "Praedictus pater D. Joannes de Broeyer Bruxellensis in festo Cathedrae S. Petri circa principium quadragesimae venit ad ordinem investitus est 9 Maii et sequenti anno eodem die fecit professionem..."

3. Dagboek van Jan de Pottre, 68-69. DE WAL, II, 139v: Circa quatuor tempora Septembris misso Dno Joanne de Broeyero ad ordinem diaconatus suscipiendum altero die propter excursiones Hispanorum venerant omnes monachi Bruxelliam."

4. DE WAL, II, 141, 1577: "Huius anni initia in domo nostra satis felicia erant, consecrata est... parvum caemiterium a Rdo D. Gislenuo de Vro de suffraganeo Mechliensi... una pars ambitus in parvo Claustro qua ibatur ad refectorium est aedificata cum testudine lapidea et R. D. Maximilianus Morillon vicaria generalis Rmo Archiepiscopi Mechliniensis Granvellani ex parti ipsius posuit ibidem tria pulcherrima vitra ex historia apocalypsi."

~~fraaiing onderging: het kreeg een stenen gewelf en een nieuw plaats~~
veisel(1).

Op Allerheiligen, enkele dagen na de aanstelling van aartshertog Matthias als ^hlandvoogd, zou Frans de Vleeschouwer, abt van Villers, die toen regelmatig te Brussel vertoefde om de zittingen van de Staten bij te wonen, in de kloosterkerk een pontificale Mis celebreren. Dit was de laatste plechtigheid te Scheut(2).

Ondertussen was de oorlogssfeer sterk gegroeid. Toen Don Juan uit Brussel vertrokken was en zijn troepen te Namen concentreerde, deed het stadsbestuur van Brussel een beroep op de prins van Oranje. ~~De verdediging van de stad werd georganiseerd. Alle maatregelen werden getroffen ter verdediging van de stad. Aan de kloosters werd een bijdrage in geld, manschappen of karren opgelegd om de vesten weerbaar te maken. Scheut moest hiervoor~~
^{De verdediging van de stad werd georganiseerd.}
^{moesten bijdragen}
wekelijks 2 rijns gulden leveren(3).

Op 5 Februari 1578, ^{begeen} ~~toen~~ de opmarsch van Don Juan naar de Brabantse steden ^{dreigde} ~~begeen~~ en ^{gevaar} ~~er~~ voor Brussel ^{trokken} ~~gevaar dreigde~~, ~~trekken~~ de Aartshertog Matthias en prins Willem ^{zich} terug te Antwerpen. Verscheidene stedelingen, priesters en leken, vluchtten eveneens. Terwijl een deel van het kartuizer convent te Brussel ~~verbleef~~, vertrokken prior Noutz, Frans Caveneer, Nicolaus Coen, Petrus van

1. DE WAL, II, 142v: In aestate curavit D. Christianus Noutz Prior huius domus fieri lapideam testudinem in magno claustro... ignorans quam prope interitum domus esset."

2. ID., II, 143v: "Ipso die omnium sanctorum cantavit Rdes Abbas Villariensis summum sacrum in nostra ecclesia ter Scheut et quasi parentavit quae brevi evertenda erat". Cfr. E. VALVEKENS, De Zuid-Nederlandsche Norbertijnerabdijen en de opstand tegen Spanje, blz. 73.

3. HENNE-WAUTERS, I, 458-64. Dagboek van Jan de Pottre, (76).

Leeuw en Jan de Broeyere met een donaat Jan Lamberti naar Herne(1). De volgende dag werden ~~Anderdaad~~ de huizen buiten de stadswallen door de Brusselse verdediging neergehaald, zowel als de kerken van Molenbeek en Sint Gillis. Het Sint-Claraklooster te Obbrussel werd als versterking omgebouwd(2).

De kartuizers, die in het Dominikanerklooster verbleven, stonden onder leiding van Willem de Castro, vicaris, en Filibert Cooman, de procurator. Het was hun bedoeling de kloostergoederen te bewaren en de inkomsten verder te innen(3). ~~Deze~~ scheiding der leden van de ^mcomunitateit ^{bracht} ~~zou~~ meerdere onaangenaamheden meebrengen, zowel op financieel, als op monastiek gebied. ~~Door het feit dat~~ ^{monniken, die naar} ~~de gevluchte leden in~~ verschillende kloosters van de orde werden ^{vluchten, konden daar hun} ~~ondergebracht, zouden~~ ^{leven voortzetten.} ~~De monniken te Brussel,~~ ^{toestand} in een benarde ~~posi-~~ ^{daarentegen kwamen} ~~tie~~ komen.

1. ARA, Kerk.arch., 11936: Status D.Christiani Noutz, f.15r: Anno 1578 quando ordines patriae evocato impio principe Auriaco hereticorum duce et antesignano eundem dducum generalem et capitulum constituerunt, cuius milites dum prope Gemblacum caesi fuissent a Ser.Dno et Principe Joanne ab Austria exorta est turbatio magna et rabies in omni populo ita quod omnes religiosi utriusque sexi coacti fuerunt relinquere sua monasteria et sese conferre ad tutiora loca fugiendo huc atque illuc. Tunc hic V.P.Prior D.Christianus cum aliqua parte suorum confratrum fugit ad domum Capellae tamquam viciniorem, ubi non diu subsistere potuit propter hereticos qui et ibidem praevalabant. DE WAL, II, 143v: Quinta Februarii fugientibus conflictu ceteris militibus ordinum dispersi sunt per pagos Bruxellae vicinos et magnus etar tumultus in civitate ita ut fugerent multi cives et ecclesiastici timentes obsidionem civitatis et eodem die recesserunt ad domum Capellae relicto monasterio D. Christianus prior, D. Franciscus Caveern, D.Nicolaus Coen, sacrista, D.Petrus Leeuwen et D. Joannes Broeyer cum fratre Joanne Lamberti donato et ibidem manserunt per totam Quadragesimam, ceteris se conferentibus ad civitatem ibique remanentibus."

2. Dagboek van Jan de Pottre, (80).

3. ARA, Kerk.arch., 11936, Status D.Chr.Noutz, f.15r: "Vicarius vero ~~et~~ procurator cum alia parte conventus fugerunt Bruxellias sper ~~te~~ se posse conservare et monasterium et bona ac possessione/

Toen Herne

vluchtte

Na de Vasten van 1578 werd ook Herne bedreigd, ~~de~~ prior vluchtte met Frans Caveneer en de donaat Jan over Sint-Maartensbos, Doornik en Valenciennes naar Mont-Dieu. Vanwaar zij per boot Namen bereikten, om ten slotte onderdak te vinden in Luik(1). Jan de Broeyere en Nicolaas Coen hadden reeds een plaats bekomen in de nieuwgebouwde kartuis te Valenciennes. De Broeyere ~~was~~ ^{was} daar gedurende de jaren van ballingschap koster ~~zijn~~, terwijl Coen naar het convent van Gosnay verwezen werd, waar ~~hij~~ ^{stierf} in 1580 ~~stierf~~(2).

De omstandigheden maakten

~~Nog~~ meer slachtoffers onder de leden van het verstrooide convent ~~werden door de omstandigheden gemaakt~~. Aegidius van Brussel, monnik van Scheut(3), die op het oogenblik van de verstrooiing te gast was in Zeelhem, ~~was~~ ^{reide} op bevel van de orde naar een klooster in de Rijn rovincie ~~gegaan~~. Te Maastricht werd hij door de troepen van Oranje aangehouden en ~~zamen~~ ^{samen} met Spaanse kooplui gekerkerd. Daar hij in de gevangenis zijn wrevel tegen de Spanjaarden niet ~~aan~~ ~~kunnen~~ verbergen, werd hij op 29 Juni 1579, toen Alexander Farnèse de stad innam ^{als} Kutheraan aangewezen en door de Spaanse soldaten gedefenestreerd. Het gerucht drong door tot Luik, en Frans Caveneer ging het lijk herkennen. Aegidius werd begraven bij de Do-

1. DE WAL, II, 145v, 1578: "Circa festum S. Joannis Baptistae venit P. Christianus Noutz prior cum D. Franciscus Caveneer et Fr. Joanne ex domo Capella per domum Silve s. Martini Tornacum ibique uterque fuit captus sed altero die dimissus et inde Valencenas ibique aliquot diebus hospitantes per domum Vallis s. Petri et Montis Dei per Mosam navigaverunt Narmurcum et inde Leodium non sine magno periculo."

2. ID., II, 146, 1578: "Circa principium Aprilis... D. Nicolaus Coen et D. Joannes Broeyer missi fuerunt ad domum Valencensem ibique D. Joannes officium sacriste exercuit 7 annis quousque rediret Bruxellas. D. autem Nicolaus ad domum Gosnay ablegatus fuit."

3. ID., I, 17v: "D. Aegidius a Bruxella, professus 18 Julii 1545..."

4. VAN DER ESSEN, I., Alexandre Farnèse, II, 18f vlg.

minicanen van Maastricht. De spaansgezinde kroniekschrijver DE Wal weet Aegidius helemaal niet te waarderen(1).

Te Brussel zelf verergerde de toestand. Begin 1579 werd het klooster te Scheut, op enkele gebouwen na, tot de grond verwoest. De ganse inboedel van cellen, en werkplaatsen werd te Brussel en te Antwerpen publiek verkocht. Het koorgestoelte en wat niet kon meegenomen worden, werd verbrand(2). ~~Zaerbij werden de kloosterlingen~~ ^{moesten daarenboven} ~~zelf nog belast~~ ~~en~~ bij ~~te~~ dragen ~~en~~ het onderhoud der soldaten (3). Het ergste en het minst voorziene was echter de aanhouding van de prior, Caveneer en van een donaat Adriaan, die van Luik naar Herne poogden terug te gaan, omdat deze plaats weer onder Spaans bevel stond. Zij werden naar Brussel opgeleid, waar men een hoog losgeld voor hun bevrijding eiste. De gevangeniskosten ^{meer} ~~zaerbij~~ gerekend, moest Scheut meer dan 1100 ~~Aijnsgulden~~ betalen; een som,

1. DE Wal, II, 148, 1579: "Traiectum ipso Petri et Pauli die qui in 29 Junii recurrebat ilucescente aurora ꝑ expugnatur a farnesianis. Qui in armis consistierant omnes ad unum trucidati sunt... Ante obsidionem missus fuerat per obedientiam D. Egidius professor huius domus tunc hospes in domo Diestensi in Germaniam et iuxta Traiectum ad haereticis captus ansit in carcere aliquot mensibus cum quibusdam aliis Hispanis quo tempore spatio non cessabat eis exprobrare calamitatem huius patriae... Capta igitur, ut dixi civitate post longam obsidionem cum suos captivos Hispani liberarent ex crateribus nostrum necaverunt atque ex fenestra in publicam plateam proiecerunt dicentibus conceptivis illum esse Lutheranum, ~~et~~ falso id quidem... nescio quomodo pervenit fama ~~et~~ Leodium interfectum esse quod cum intellexisset nostri D. Franciscus Caveneer qui adhaerebat Prior Christiano eo se contulit atque ex caligis quas habebat secundum formam ordinis agnovit et apud Dominicanos sepelivit..."

2. ID., II, 147, 1579: "Anno 1579... Geusii... vendiderunt omnem supellectilem Ecclesiae, cellarum et omnium officinarum antiqui nostri monasterii in ~~et~~ Scheut ad hastam per partes tam hic quam Antverpiae et tandem combusserunt sedilia et reliqua quae non potuerunt auferre."

3. ARA, Kerk.arch. 11936: Computatio fr. Joannis Broyeræ: "Ooc hadde die vande Stadt boven al die scaede die sy ons ghedaen hadden in het afwerpen ende vercoopen van onse Clooster, hadden noch bedwongen con fratres nostros die hier gebleven waere tot groote extorsie van leningen, hadden die selve oock beswaert met seer veel soldaten te onderhouden ende de cost te moeten geven..."

die door enkele burgers onder intezest voorgeschoten werd(1).

Op 28 Maart 1580 kwam er officieel bevel van de oorlogsraad te Brussel het resterende materiaal "vanden ghedesoleerden ende afgebroken clooster van Scheute" te verkopen tot profijt van de stadsversterking. Deze verkoop had plaats op 8 April(2).

Prior Noutz en twee van zijn lotgenoten, die vrijgelaten waren, begaven zich naar Valenciennes. Vandaar maande de prior in verschillende brieven de achtergebleven vicaris en zijn onderdanen, om Brussel te verlaten. Dom Martinus Moor, Willem de Castro en Joost Abs moesten zich naar de Rijnprovincie begeven, de overigen naar Valenciennes komen. Dit idee was uitgegaan van Jan de Broeyer, die hierin een oplossing meende te vinden om de schulden, die men te Brussel voortdurend moest maken, niet ^{meer} ^{hogen} ~~nog~~ te vermeerderen(3).

1. ARA, Kerk.arch., 11936, Status D.Patris Chr.Noutz, f.15r: "Preter haec accidit lamentabilis casus quod V.Prior noster cum D.Francisus Caveneer et quodam fratre donato professo domus montis Sion cupientes ex domo Leodii proficisci Valencenas et Angiam quia illa loca tunc erant reducta ad obedientiam Regiae Maiestatis inciderunt in praedones et hereticos Bruxellenses qui illos spoliatos pecunia quinquaginta flore is Bruxellas captivos abduxerunt et ulti injuriis et molestiis afflixerunt tandem quidam boni cives catholici illos redemerunt ex manibus impiorum et exposuerunt ultra mille et centum florenos".
2. BURSEL, Kon.Bibl., Hs.11616, f.165r-v: "die 28 Martii 1580 ad uribus rectoribus et supremis belli ducibus resolutum: Is by ghemeyn ghevolghe gheresolvaert vanden ghedesoleerden ende afgebroken clooster van Scheute buyten de Vlaemsche Poorte ende datmen de penninghen daeraff procederende sal employeren tot behoefvande fortificatien deser stadt omby dien middele te benemen dat de voirs.materialen tot achterdeel van de voirs.fortificatien niet en worden verstroeyt ghelijc die voirden meestendeel sonder profijt syn ten onder ghegaen." Dagboek van Jan de Pottre, (101).
3. DE WAL, II, 151, 1580: "Sic autem conregisse ab ore P.Joannis Broeyere audivi: cum enim religiosi qui Bruxellis remanserant multa debita contraherent, ipse suggessit P.Priori Christiano ut eos amplius non toleraret sed inde revocater..."

Bij Willem de Castro, die als vicaris fungeerde, legde de stadsmagistraat beslag op deze briefwisseling. Dit had een geweldadige uitwijzing leidde tot een geweldadige uitwijzing van de kartuizers 240

Willem de Castro, die de functie van vicaris vervulde, gaf de-
ze briefwisseling door aan het stadsbestuur, met het gevolg dat de
kartuizers tot een geweldadige uitwijzing veroordeeld werden, omdat
zij verboden betrekkingen met de vijand hadden onderhouden en nog
steeds gelden inden, die door de stad aangeslagen waren voor haar
verdediging(1). Op 17 November werden ^{zij} Alex, uitgezonderd Willem

1. BRUSSEL, Kon. Bibl., hs. 11616, f. 165: "Ghesien bij die vanden Raede van oorloge der Stadt van Brusselle verscheyden brieven vanden 2, 16 end 17 vande voorleden maent Octobris gheschreven bij den Prior vanden Convente van Scheute aenden Vicaris ende andere vanden selven Convente hun houdende binnen deser Stadt met de brieven soo van obedientie als andre gheschreven bij den voors. Prior aen elcken vanden selve convente ten eynde dat sy hun souden vertrecken tot sulcker plaetsen ghelegen onder de vyanden ende elders inde voors. brieven breeder vermeldt. Ende voorts oock ghesien hebbende verscheyden ander brieven ende gheschriften insghelijckx geschreven bijden voors. Prior aendie vanden voors. Convente den XIII ende XXIIII februari lestleden voor ende naer tsamen tot achtien oft negenthien int getalle bij die vanden voors. Convente ontfangen sonder aen de Heeren vande Magistraet oft raede van oorloghe ontdeckt oft aenghegeven te hebben, directelijck teghen de ordinantien ende publicatien tot diversche reysen op ghelijken ghedaen, ende voorts ghelet hebbende op de seditieuse propoosten in eenighe vande voors. brieven begrepen, met het verclaren, d'welck verscheide van den voors. convente daerop hebben ghedaen, verclaren die vanden voors Raede dat sy die vanden voors. Convente soude voor vervallen inde penen inde selve publicatie begrepen, ende van ghelijken oock alle dieghene die vande voors. brieven ende gheschriften claerlinck bleyckt dat de voors. Prior hem is houdende onder den vyant, ende dat hui desnyet teghenstaende heeft behouden het gansch bewin, ghebot ende dispositie vande personen ende goeden vandenselven Convente, ende dat die vanden voors. convente boven dien hebben in allen manieren infructuelix ghemaect d'ordonnantie bij de voors. heeren vande wet ende raede van Oorloghen ghemaect op het aenslag van alle degoeden ende innecomen vanden selven Convente, omdaer mede behulpci te wese de fortificatien ende andere lasten der stadt, hebbene in fraude vande voors. ordonnantie versweghen, ghehouden ende... vele vande meeste partyen vanden innecomen... hetghene voors. is claerlick bleycyckt dat die vanden voors. Convente houden correspondentie ende openbaerlijck hebben ghevoert ende ghevoordet de teghenpartye vande gheunieerde provincien, hebben daerom die vanden voors. Raede goet ghevonden datmen in plaetse van de straffinghe inden lyfe inder voors. ordonnantie ende publicatie begrepen preferende gratie voor rigeur die vanden voors. Convente met hun medeplghers sal doen vertrecken uytter stadt ende datmen die met paspoorte ende... sal seynden naer Halle oft Enghien om hunne voors. obedientien te moghen volcomen ende trecken op sulcke plaetsen als de selve hunne obedientie vermeldt." DE WAL, II, 151, 1580: "D. Guilielmus qui se gerebat pro vicario litteras ostendit Magistratui haeretico..."

de Castro, Martinus Moor, Joost Abs en een donaat, Niklaas, half-naakt op een kar naar Halle gevoerd, vanwaar zij ~~naar~~ hun prior konden ^{verwezen} ~~gaan~~(1).

De donaat Niklaas werd uit de orde gebannen(2). Willem de Castro zal zich pas in 1584, door de honger gedreven, naar Valenciennes begeven om zich met de orde te verzoenen; hij werd naar de kloosterkerker van Luik verwezen(3). Joost Abs heeft de ganse belegering van Brussel meegemaakt, zonder nochtans te sympathiseren met het toenmalige stadsbestuur(4).

Nog een ander kloosterling van het Scheutse convent zal tijdens deze oorlogsjaren te Brussel verblijven zonder enige betrekking te houden met zijn medebroeders. Jan de Doloribus, disken en clericus redditus, was sinds 1562 op straf te Luik. In 1578 ging hij naar Erfurt, maar het volgende jaar keerde hij naar deze streken terug. Gedurende deze terugreis verbleef hij wegens ziekte enige tijd in het scholasticaat van de Jesuïeten te Fulda. Hij ging ten slotte

1. DE WAL, II, 151: "17 Novembris ~~fratres~~ fuerunt confratres nostri civitate hax expulsi seminudi et curru fucti per tibicinem usque Hallas et omnia mobilia et sapellectilia fuerunt publice in foro vendita, remanentibus duobus sacerdotibus Gulielmo de Castro et Judoco Abs, qui per chartam huius anni iussu fuerant se conferre ad provinciam Rheni et fratre Nicolao donato.

2. ID., II, 151, 1580: "Tantum autem Nicolaus Donatus sequenti carta Capituli generalis declaratus ab ordine alienus et sine spe reconciliationis omnique beneficio ordinis privatus, quia manebat Bruzellis cum hereticis contra voluntatem superiorum..."

3. ID., II, 160, 1584: "Bruxellenses vero etsi penuria commeatusque difficultate laborarent, tamen prae fracti adhuc pacem respuebant noster autem Gulielmus a Castro, filius prodigus fame coactus circa finem anni Valencenas venit ibique missus est Leodium ad carceres.

4. ID., II, 163v, 1586: "In Julio missus est D. Judocus Abs hospitatum Leodium qui hic tempore Hereticorum remanserat non tamen consentiens eis".

vrij uit te Brussel. Tijdens zijn laatste ziekte kon hij nog Luik bereiken, waar hij in een hospitaal werd opgenomen. Voor zijn afsterven verklaarde hij dat hij tot de kartuizerorde behoorde(1).

De tuchteloosheid schaadde de kloostergemeente tijdens de godsdiensttwisten. Ze deze kloostergemeenschap tijdens de godsdiensttwisten geschaad werd door de ongedisciplineerdheid van sommigen van haar leden, zij verloor er anderen door de dood.

Nicolaas Coen was in 1580 te Gosnay, en Jan Bruneau in het klooster van Sint Omaars in 1582 aan de pest gestorven(2). Een maand ^{later} ~~nadien~~ overleed Jan vander Heyden, de ~~ex~~ vicaris van Rethel en profes van Brussel(3).

Anderen hadden elders in de orde een ambt te vervullen ~~gekregen~~. Hercules van Winckel was van zijn prioraat te Sint-Maartenbos ontheven om de restauratie aan te vatten van de Kartuis te Brugge zo gauw deze stad tot de Spaanse obediëntie zou zijn teruggekeerd(4). Deze stond hier voor een zware nalatenschap, want niet

1. DE WAL, II, 99v, 1562: "Frater Joannes Redditus Clericus huius domus in vitum Leodium hospitatum sub disciplina ordinis".

MECHELEN, arch.aartsbisdom, Scheut, varia: "Anno eodem(1578) Joanni de doloribus clerico Reddito Bruxellensi eunti Erfodiam dedi... Anno '79 rediebat idem Joannes clericus Erfodia. Aegrotaverat per dies 14 Fuldae; mansit in Collegio Scolastico Jesuitarum ibidem qui dederunt pro vectura... Veredundi etiam per litteras petierunt a me aliquid refundi pro expensis per quindenam factis. Ita dedi in univsum 3 R.18 alb."

DE WAL, II, 155, 1582: "Circa hunc annum rediens ex Germania frater Joannes de Doloribus Clericus Redditus et diaconus...ut sua libertate

2. DE WAL, II, 155v, 1582: "Quo mense Augusto obiit D. Joannes Bruneau peste correptus in domo S. Audomari.

3. ID., II, 156: "28 Octobris vita fm defunctus est D. Joannes de Mirica natione Prabantus, patria Lovaniensis professione vero Bruxellensis..

4. ID., II, 159v: "In ordinatione provinciae nihil aliud habetur quam quod domui Brugis providebant visitatores de Priore ceterisque officii alibus, cum civitas Brugensis fuerit redacta ad obediëntiam Romanae Ecclesiae, quod paulo post accidit 22 May quare reddita civitate D. Hercules professus huius domus ex priore Sylvae S. Martini institutus est ibidem Prior."

alleen had dit klooster stoffelijk veel geleden, ook door de afvalligheid van Jan van Ieper, vroeger prior van het klooster, was de atmosfeer niet rooskleurig(1).

Toen de stad Brussel op 10 Maart 1585 haar weerstand staakte, bleven er, om de restauratie van het convent aan te vatten nog over: Prior Christiaan Noutz, Frans Caveneer, Petrus Beets en Filibert Cooman. Deze laatste zal echter niet mee terugkeren, maar in 1586 priot te Luik worden. Daarnaast waren er nog enkele donaten, waaronder Jan Lamberti. De overigen, als Willem de Castro, Joost Abs, en Petrus van Leeuw, van welke laatste men het spoor bijster is, komen niet in aanmerking.

1. H.J.SCHOLTENS, Het Kartuizerklooster Dal van Gracien buiten Brugge, in Hand.Gesch.Soc.d'Em.Br., LXXXIII, 1947, 197.

DE WAL, II, 156v-157 verhaalt de afval en het huwelijk met de dood van Jan van Ieper in 1483. Cfr. ook Jaarboecken der Stadt Brugge, III, 83. Een betwisting van goederen, die opgeëist worden voor de "weduwe" van de oudprior, wordt beslecht ten voordele van Hercules van Winckel, BRUGGE, Staatsarchief, fonds Kartuizers, n.2962 (bleu 5650).

DE WAL, II, 162, 1586: "Circa initium huius anni obiit Joannes Franc professus et prior domus Leodii, vir pietate insignis, in cuius loco institutus est rector D.Philibertus Cooman, professus et procurator huius domus..."

2 Restauratie binnen Brussel.

De monniken van Scheut ^{konden} waren niet dadelijk na de overgave van de stad naar Brussel ^{terug.} teruggekeerd. Tijdens hun afwezigheid richtte ^{een} de Societeit van ^{kloosterlingen} Jezus het verzoek aan de stad, ^{aan} de kloostergoederen voor ^{een} hun stichting te mogen gebruiken. De magistraat ging daar ~~schter~~ niet op in en voerde aan, dat de monniken van Scheut nog niet overleden waren: ^{bewaarden} Zij werd het domein voor de orde ~~bewaard~~(1).

Op 13 April 1585, een maand na de overgave, kwamen prior Boutz, Jan de Broeyere en frater Jan Lamberti te Scheut poolshoogte nemen. Jan de Broeyere was al bestemd om Filibert Cooman te vervangen als procurator(2). De vernieling van de kloostereigendommen was grondig geschied. Niet alleen het klooster was afgebroken, op de O.L.Vrouw-kapel en het abtshuis na, maar ook van de gofsteden, de Iterbroek, St. Anna Pede en Alsingen bleef niet veel over. Daarbij waren de landertjken onbezhaaid gebleven en de vijvers, weiden en bossen bedorven. ^{Niet alleen ontbraken de inkomsten,} ^{men} Ze had men niet alleen geen inkomsten, maar moest

1. DE WAL, II, 161v: "Nec multum differendum erat. D. Christiano Priori providere domui suae nam intellegi postquam innimicorum manus evaseramus ab amicis et confratribus (si Deus vult) Patribus Societatis novae impetitos, quia apud Magistratum Bruxellensem sollicitabant pro bonis nostris habendis, sed brevi responso ab eis se expedivit nobilis magistratus mopachos non adhuc omnes mortuos..."

2. ARA, Kerk.arch., 11936: Computatio fr. Joannis Broyers: "...seu potius declaratio status domus sicut illum invenimus post expletum 7 annorum exilium tempore reditus D. Prioris et mei ac fr. Joannis Donati qui fuit 13 Aprilis anno 1585.

3. DE WAL, II, 163v, 1585: "In iunio institutus est D. Joannes Broyerus procurator a D. Christiano."

men geld toe^{leggen} tekenen om de landbouw weer op gang te brengen(1).

Daarbij was het convent beladen met allerlei schulden, die door de ologsomstandigheden veroorzaakt waren. Het zwaarste woog zeker de losprijs, die men had ^{betaald} moeten betalen voor de prior en zijn gevangen gezellen, die vooral door Een zekere Frans de Bruyne ^{had dit geld voorgeschoten tegen} was verstrekt. Men had hem moeten beloven, hiervoor een ~~interest te zullen betalen tegen de 13e denier(2).~~

1. ARA, Kerk.arch., 11936, l.c.: Om deze rekeninge bequamerlijcker te doene ende om wel te verstaen pro omnibus quorum interest et posteris nostris om te moeghen weten hoe scandelijcke dat die Rebellen heretycken met ons gheleeft hebben, Soe wort hier vooreerst vercleert den miserabelen staet daer inne wy post septem annorum vel amplius exilium ghevonden hebben ons arm bedorven Godshuys. Want eerst was ons beste pachthoff tytterbroeck teenemaal verbrant. Item ons muelen teenemaal verbrant. Ons pachthoeve s. Anne Pee, tot Halsingen ende tot Meysseer gheruineert ende bedorven waeraff die reparacie veel ghekoca hebben ende noch costen sullen. Voirts lagen alle die landen onbesaeyt, ghedesoleert ubique uutghenoemen zes bunderen ende een dachwant, die Philips opden Bosch in hueringhe hadde ende int hoff titterbroeck omtrent 3 bunderen aermelijck ~~was~~ besaeyt, alsoe datter geene ocht luttel profijts te wachten was voor ons pro anno 85. Item lagen die beemden, bosschen al bedorven ende affgehouden. Item de vijvers ronsomme het hoff titterbroeck, den grooten ende clyne Craeckaerts al bedorven ende ~~geruk~~ geruineert die welcke wy daeromme verhueren ten vyele pryze... Item die Pachters waeren teenemaal veraermt alsoe dat wy die selve hebben moeten behulpich syn ende bystant doen peerden, zae ygraen te coopene sonderlinghe de pachter Vranc, Halsinge, Beysberge, Meys, dwelc ons seer lastich ende swaer gevallen heeft."

2. ARA, Kerk.arch., ibid. : "Item boven alle des voorgaende desolatie is ons alder swaerste ghevellen die seer groote ende veel sculden die wy ghevonden hebben... ~~maer~~ bovenal hebben ons beswaert die groote onspreeckelijke sculden die welcke te vreesen is ons boven al noch sommige jaeren sullen praemen ende onder die voeten houden, die welcke hier verso folio volghen... Francoys de bruyne leende om den prior en de heer Franssen te lossene oock VI^c gulden. Item deselve Francoys brachte een rekeninge tot doen de prior gevangen was dat hy pro confratribus nostris (qui tamen paucis erant numero) ghelevert hadde in zeevisch a festo S. Andree 77 usque ad 79 medegerenkent diverse penninghen... X^c Rijnsgulden. Item voor dese voors twee sommen heeft moeten de Prior eer huy geeft connen uutgeraeken moeten gelooven cum consensu paucorum que hinc manserant Bruxelle ooc te geven interest tegen den d.xiiii.

Om zich enigszins ^{te behelpen, werd allerlei bijgehaald.} uit de slag te kunnen trekken, moest men alles bijhalen; ^{de rekeningposten} de posten uit de rekeningen van Jan de Broyere vermelden heel de gamma van huisraad: tafels, stoelen, potten, kruiken, ketels, pannen en tinwerk(1).

In Februari van het volgende jaar 1586 zien wij dan ook, dat het kleine convent, de prior met zijn procurator en de donaat, zich wederom naar Luik begeeft,⁽²⁾ waar zij blijven tot 25 November. Op S. Andries zijn zij te Brussel teruggekeerd, waar zich enkele dagen later Frans Caveneer, die nu de functie van vicaris bekleedt, bij hen ~~gaat~~ voegde⁽³⁾.

Zij wendden zich ~~na~~ tot Alexander Farnèse om hun nood te klagen en zijn hulp in te roepen. Zij oordeelden in dit vertoog, dat ~~in~~ hun vroegere standplaats te Scheut geen veiligheid meer bood en verzochten hem zijn gezag bij de magistraat te doen gelden om hun

1. ARA, Kerk.arch., ibid. a die 13 Aprilis anni 1585...usque ad festum S. Martini anni 1588: "Item voor diverse huysraet als houtwerk, coetsen, boefetten, tafels, bancken, potten, cruycken, ketelen, kisten, pannen, tinnework...I XLIIII Rijnegulden V st.

2. DE WAL, II, 164v, 1586: Anno 1586 circa principim Quadragesimae accessit D. Christianus Prior huius domus et Visitator Provinciae cum procuratore suo D. Joanne de Broeyere et Fr. Joanne Lambrechts donato Cartusiam Lovaniensism... Circa medium Quadragesimae perfectus est D. Prior cum con procuratore et fr. Joanne donato Thenas... inde curru venerunt ad S. Trudonem, ibique hospitati sunt una nocte in abbazia et altera eodem curru vecti venerunt in profesto Annunciationis B. Virginis Leodium, et manserunt ibidem usque ad festum S. Hugonis episc. Lincolnensis... In festo S. Hugonis recessit Leodië D. Prior una cum D. Procuratore et fr. Joanne donato et spatio duorum dierum navigio per Mosam venit Namurcum ibique mansit duobus diebus donec esset salvus conductus et rediit Bruxellam in vigilia S. Catharina."

3. ID., II, 167v: In vigilia S. Andreae quoque reversus est Leodië Bruxellam D. Franciscus Caveneer c..a Priore constitutus est vicarius...

onderdak te verschaffen(1). Zij hadden daarom aan Mansfeld voorgesteld, zijn door de vijand gehavend paleis te hunner beschikking te stellen; van hun kant zouden zij al hun prestige aanwenden om de koning te bewegen, het paleis van Oranje als vergoeding aan Mansfeld te geven. Om deze onderhandelingen met de vorst in te zetten, verzocht men een introducerend schrijven van de hertog van Parma . Maar al deze stappen bleven zonder gevolg.

1. DE Wal, II, 167v-168, 1586: "...1578. Quo anno Magister et rectores praedictae civitatis (a malo spiritu agitati) religiosos expulerunt et non solum Ecclesiam sed etiam totum monasterium everterunt, atque ad hastam publice utensilia et materialia omnia (ex quibus sunt aedificatae prophanas domus tam hic Bruxellis quam etiam Antverpiae) vendiderunt. Anno vero proxime preterito Regiliogi statum post reconciliationem civitatis reverse non inventientes in suo monasterio tantum locum ubi vix possit canis latitare nec habentes unde illud reedificent nec locum ubi divinum officium celebrare ad vota serenissimi Imperatoris adimplenda, de mirifica clementia ac pietate tuae Celsitudinis confidentes summa necessitate compulsi ad eandem Celsitudinem tamquam ad certam et tutum fidei Catholicae defensorem et reparatorem fiducialiter recurrerint et obnixè deprecati sunt quatenus dignaretur per parti culares litteras Magistratui Bruxellensi praecipere ut supplicantibus de loco oportuno provideret infra muros praedictae civitatis ubi possent interim habitare et cum tempore monasterium reaedificare; uti T.C. pro sua pietate praecipit scribendo etiam ad archiepiscopum ut in eadem re praerberet auxilium. Verum hucusque nihil omnino factum est. Unde sequitur quod Cartusiani, quorum institutio praecipua est sollicitudine et exercitiis spiritualibus vacare non habentes propriam ecclesiam ad officium divina celebranda nec congruum domicilium ad habitandum cogantur per plateas discurrere velut mendicantes quaerendo remedium. Et nullum aliud inventientes considerantes quod locum pristinum ubi sunt ruinae monasterii destructi nunquam erit possibile nec tutum restaurare eo quod sit expositus insurribus praedonum, ad illum Comitem Mansfeldium Palatium suum ab inimicis suis etiam diruptum quod habet in praedicta civitate ad reaedificationem prefati monasterii concedere dignaretur pollicentes illi omnem operam exhibituros apud Regiam Majestatem per patres Hispanos pro maiori aliqua compensatione sibi a sua Majestate elargienda, de cuius benignitate non dubitant quia ubi intellexerit pium predicti comitis affectum, qui aequo animo atque gratuito nostrae supplicatio ni descendit predictumpalatium gratis elargiendo dummodo placeat Suae Majestati informatumque de Cartusianorum necessitate (quibus multum afficitus sua Majestas) statim beneplacitum suum adhibebit et Domino Comiti gratificabitur vel tribuendo illi tam pro hac libertate quam pro suis meritis et servitiis domum principis Auriaci aut aliam remunerationem. Verum ad suam Majestatem Catholicam pro huiusmodi re deprecaturi e

In 1587 werd de prior de prior van Valenciennes, Jean L'Escluse, van zijn functie ontslagen. Deze was van ouds bevriend met Christiaan Noutz, die hij nog te Leuven had gekend(1). Hij vertoede een jaar in het kleine convent te Brussel en onder zijn impuls werd er definitief besloten, binnen de stad een nieuw klooster te bouwen(2). Dit besluit werd door het ~~ganza~~ generaal kapittel van 1587 goedgekeurd (3).

ixx accedere non audemus nisi prius litterarum favorabiles T.C. ad eandem C.M. obtinuerimus, quibus omni qua fieri potuit instantia pro nobis intercedere dignetur. Quas humiliter a T.C. postulamus exorantes pro felicitate T.C. Quam Deus nobis conservare dignetur et prosperare triumphando per multos annos.

1. BRUSSEL, kon. bibl., hs. 3856(4051-68), f. 261: Vita V.P. Joannis Sciusani Cartusiae Valencensis instauratoris: "Moribus, litteris erudiendus missus Lovanium est ubi Christianum Nutium priorem postea Cartusie Bruxellensis nectus Collegam in condiscipulatu, iunctus est eidem arctissimo amicitiae vinculo..."
2. DE WAL, II, 174: "Per hoc capitulum(1587) ni fallor saltem hac aetate absolutus ab officio V.P.D. Joannes L'Escluse Prior Cartusiae Valencensis et Visitator istius provinciae, divertit ad hanc domum et a P. Christiano Noutz priore huius domus et conventus benigne susceptus sicut fuerant ab ipso et mansit hic integro anno usque ad Nativitatem B.M. anni subsequenstis..."
3. ID., II, 177v, 1589: Priori domus Bruxellae non fit misericordia cuius translatio intra maenia civitatis consentimus cum maturo consilio Patris domus Valencenarum et uniusac alterius prioris Provinci

De eerste vestigingsplaats der teruggekeerde monniken werd de herberg van Scheut(1). Deze was, na de uitdrijving der kartuizers, door Jan de Casselaer, de door Brussel aangestelde administrator(2); verhuurd(3). Zij was gelegen aan het Roockgat, bij de Drieschmolen, waar zich de oude refuge bevonden had van de abdij van Ninove, en domeinen lagen, die onder beheer stonden van de infirmerie van het begijnhof. Daarom gingen de plannen voor een nieuw klooster als van zelf naar deze plaats.

Om deze domeinen in handen te krijgen, was het convent van Scheut genoodzaakt eigendommen te verkopen. Men had toelating gevraagd aan het generaal kapittel om de "herberg" van Scheut, benevens een weide, te verkopen. Om de goede ligging van hun oude refuge zagen de monniken echter voorlopig van deze verkoop af(4).

1. De "herberg van Scheut was oorspronkelijk een schenking van de begijn Katherina van den Nossche. Bij akte van 11 Juli 1480 gaf deze een domein met huizen, gelegen aan de Drieschmolen. In het Cartularium werd door Jan Tourneur genoteerd: "1560: Nunc hospitium nostrum Bruxellis", en later door Jan de Broyer: "et est venditum, iisdem pecuniis est hec domus empta". ARA, Kerk.arch., 11589, f.

2. ARA, Kerk.arch. 11936 beweert de rekeningen "Jan de Casselair als ghestelt geweest hebbende bij mijne heeren Borgmeesteren Schepenen ... totten ontvange ende administratie van allen de goeden pachten ... ende renten toibeoïrende den cloostere van Scheute... ende dit voor den tyd van twee jaeren vier maenden ende twelff dagen. Innegaende xxiii Octobris anno XV^c tweeentachtich ende eyndende xiii Marii XV^c vijfventachtich..."

Ibid., 11801 bevat de huurcontracten. Sinds 1481 is de herberg aan Jan Pieter vanden Broeck verhuurd. Waarna, in 1584 geklaagd wordt over bouwvalligheid.

4. Ibid., 11936, Computatio Joannis Broyers: "Nota in proximo capitulo generali curavimus hanc venditionem ratificari et confirmari quia facta ad utilitatem ecclesie (het handelt over de verkoop van een beemd) et sciendum dat wij hadden consensum Rdi Patris om te verkoopen ons herberge om desen hoff te mogen coopen, maer aenghesien die herberge met den aenliggenden hoff een seer schoon plaetse is soe is beter geraeden geweest die selve te houden en hoc propter commodum domus."

De koop van de herberg van Ninove werd in 1589 gesloten tussen de toenmalige eigenaars, de erfgenamen van Floriaen Vitael, en de monniken van Scheut(1). Het jaar daarop verwierf men een hof met huizingen van het begijnhof van Brussel(2).

Hoewel in de nieuw aangekochte gebouwen enkele aanpassingen plaats hadden - ~~xxxx~~ in 1590 werd o.a. een brouwerij en een bakkerij ingericht - kan men niet zeggen, dat de monniken alle moeilijkheden te boven waren(3). Dit veranderde met de komst van een Spaans kartuizer, profes van Miraflores, die door de Grande Chartreuse als procurator generalis van de orde was aangesteld bij het hof van Brussel.

Na een gevangenschap te Bergen op Zoom had ^{Februs de Leon}~~Gabriel de Sancto~~ huisvesting gevonden te Gent, waar hij op eigen kosten een cel restaureerde. Want hij beschikte over een pensioen, dat de koning van

1. ARA, Kerk.arch.: "Anno 1589 hebben wy gecoecht die huysinghe ende hof daer wij nu woonen mits hoopen hier mettertijt een nieuw clooster te timmeren duer diegratie gods tegen die erfghenaemen van floriaen Vitael in synene tyt forier van de Coneckycke Maiesteyt".

2. ~~DE WAL~~ Ibid., "Item anno XV^c tnegentich hebben wij gecoocht tegens menhere de Curaet, Grootmeesterasse ende Mombaers des begijnshoffs binnen Brussel eenen schoonen borquoshoff, gelegen hier vast aen ons erve groot omtrent ses dachwant ende sechtich roeden metten huysen ende stallingen daeropstaende..."

3. DE WAL, II, 181, 1590: "Hoc anno caeperunt officiales domum instruere necessariis officinis imprimis fecerunt braxatorium (puto ego in antiqua aedificiis...Item fecerunt pristinum cum farnacibus ad coquendum panem..."

Spanje hem uitreikte. Na een tweejarig verblijf te Gent, stelde hij zich ten dienste van de Engelse kartuizers, om ten slotte zijn intrek te nemen in het oude gastenhof van Scheut (3 Maart 1591, dat hij op zijn kosten herstelde. Ondanks dat ondervond hij van zijn Brusselsese medebroeders niet te dankbaarheid waarop hij meende aanspraak te mogen maken en zei, dat ze hem belasterden (1). Ondanks het feit, dat hij de nodige gelden inzamelde voor de bouw van de nieuwe O.L. Vrouw-kapel, en later voor het klooster zelf, zal zijn prioraat over het Brussels convent een mislukking zijn.

Toch moet gezegd worden, dat zijn verhoudingen tot de Nederlandse kartuizerprovincie zeer ongewoon waren. Zoals gezegd, leefde hij van het pensioen - een bedrag van ongeveer 60 gulden per maand - dat hem door de hertog van Parma was verleend om hem voor zijn orde en zijn bediening als procurator gans vrij te maken (2).

1. ARA, Kerk.arch., 11936, bundelt ook de rekenschap van pater Leon: "Ego frater Petrus de Leon Hispanus Salmantinus humilis monachus Cartusiensis domus regie de Maraflores professus... Quibus imprimis notum sit quod quando reversus fui ab ultima mea captivitate ex civitate Bergam Zomoo ivi hospitatum ad domum Gandensem ubi humaniter receptus a venerando Patre Priore D. Joanne Bart, quandam cellam pro mea habitatione reparavi... Diende vero post duos annos, quibus ibidem sequendo omnes actus Conventuales demoratus sum veniens Bruxellas eo tempore quo prior Anglorum D. Arnoldus bone memorie ad Capitulum et inde in Hispaniam profiscibatur in suo dissecu de consensu venerandi patris visitatoris procuracionem conventus sui mihi commisit et sic usque ad annum 1591 patribus Anglis adhesi negotiaque illorum quasi nullis suis expensis fractuose sollicitavi at omnibus manifestum est. Ab illo tamen anno 1529 tertia die mensis martii et deinceps cepi in hospicio antiquo huius domus bruxellensis habitare de venerando Patri D. Christiano adherere, negotiaque huius domus bruxellensis ac aliarum domorum ordinis in curia occurentia tamquam procurator generalis diligenter procurare." ARA, Kerk.arch., ibid.
Cumputatio Joh. Broyers: "Item in ons herberge is diverse reparatie gedaen maer dit heeft Petrus Hispanus betaelt;.." Het betoog van Petrus de Leon is een verdediging tegen de "ora malignantium quorundam, qui pro multis a me beneficiis receptis in gratiarum actionem potius videntur velle mihi inferre contumeliam".

De visitatores, D.Christianus Noutz en de prior van Valenciennes; hadden hem toegestaan hiervan gebruik te maken(1). De gelden die hij voor de Brusselse kartuizers inzamelde werden bijeengebracht door inschrijving in de verschillende ~~xxxx~~ compagnies van Spaanse soldeniers. Dit werd dan achtergehouden van de soldij door de algemene rentmeester, de Pagador general, Gabriel de Sancto, die de ingeschreven sommen uitbetaalde naarmate er soldij voorhanden was. Vanaf 1594 werden regelmatig librantias uitbetaald. Tot in 1596 werd op deze manier meer dan 10.000 gulden verzameld(2).

2. ARA,Kerk.arch.,11936: Hac pensio fuit mihi concessa in primis a serenissimo Duce Parnensi bone memorie ad instantiam cuiusdam cognati mei...ut commodius secundum qualitatem mee persone absque magnis expensis ordinis potuisssem ordini inservire atque..."

1. Ara.,Kerk.arch. "Venerandus Pater D.Christianus et Pater Valencenerum tanquam visitatores quando fuit institutus procurator conventus Anglorum concesserunt mihi ut in sollicitationibus negotiorum ordinis pro meis expensis ordinarii et predictam pensionem applicarem et ideo sub eo pretextu bona conscientia usus sum eo pensione que in principio fuerat quinquaginta florenorum singulis mensibus et iam tunc anno 91 erat aucta ad sexaginta duos florenos cum dimidio."

Ibid.: "In die visitationis beate Marie pransi sunt mecum in antiquo hospitio Blasius Oco et Gulielmus officiales Computatoris Regis quos post prandium ad hanc domum adduxi, ubi iam venerandus Pater D.V. Christianus cum suis habitabat et videntes hic nullam esse formam monasterii decreverunt ad meam instantiam inter amicos suos elemosinas ad omputum stipendiorum suorum collegere. Zie verder ibidem de lijsten der bijdragen van de soldaten.

2. Deze som werd ingezameld in 14 librantias en kwam op een totaal van 10.943 fl. ARA;Kerk.arch.,11936.

153

Dat jaar, 1596, werd prior Christiaan Noutz van zijn ambt ontslagen en Petrus de Leon prior benoemd van het kartuizerconvent te Brussel(1). Maar op eigen aandrigen werd deze laatste reeds het volgend jaar vervangen door Hercules van Winckel, die prior was te Brugge, maar profes van Scheut(2). Hoewel nu Petrus de Leon zelf pater Hercules had voorgesteld, zou deze als prior een ernstige hunderpaal worden voor zijn activiteiten als procurator generalis. Petrus beweerde, dat hij nog 30.000 gulden kon ophalen voor de bouw van het klooster en had hiervoor reeds een reis naar Frankrijk voorbereid, waar hij in de legerkampen zelf de gelden zou verzamelen. Maar prior Hercules stond dit niet toe; hij vond het ongepast dat monniken op het slagveld zouden rondgaan om te bedelen terwijl de legers tegenover elkander stonden opgesteld(3).

1. DE WAL, III, 40, 1596: Per hanc chartam domus nostra novum adeptam est priorem, D. Petrum de Leon hic morantem et procuratorem negotiorum ordinis in aula regis. Dominus autem Christianus Noutz a prioratu huius domus quam 31 annis rexerat ac ab officio Visitatoris Provinciae cui etiam praefuerat 20 et amplius annis absolvitur et instituitur Prior Lyrae suae professionis."

ID., III, 44v, 1597: "Priori domus Bruxellae fit misericordia tum ad maximam suam instantiam tum etiam quia in officio Procuratoris generalis restituimus, erit utilior ad promovendam Ecclesiae et monasterii fabricam quam sicut bene coepit sic hortamur et studiose perficiat facturum rem Deo gratam et ordini utilem, praeficimus autem in priorem domus Bruxellae D. Herculem, propterea a prioratu domus monachorum Brugis absolutum."

ARA?Kerk.arch., 11936: "Notandum quod habebam medium et certissimam spem collegendi adhuc ultra triginta millia forenorum modo supra dicto ex stipendiis personarum exercitus suae Maiestatis pro fabrica totius monasterii sicuti mihi promiserat dominus pagister de Campo Ludovicus del Villar et D. Alphonsus de Mendoca gubernator Cambracensis sed Venerandus Pater D. Hercules quem ego Rdo Patri Cartusiae et Capitulo generali summopere commendavi et designavi ut nostro loco huius domui praeficeretur, quatenus ego liberatus a curis domesticis facilius fabricam promoverem, sua nimia intelligentia promotionem hanc impedivit nam cum illi meam ad S. Celsitudinem professionem fortassis futuram proponerem ad confines Franciae et ut librantiae quaedam ibidem expedirentur et praedictae eleemosynae colligerentur"

Het werd een hooglopende rivaliteit tussen beide monniken. Nu eens was de ene partij in het voordeel, dan weer de andere. In 1598 werd Petrus de Leon gedwongen rekenschap te geven van zijn beleid. Zijn geschrift groeide uit tot een zelfverdediging. Nog hetzelfde jaar werd er hem door het generaal kapittel op gewezen, dat het abmt van procurator generalis niet ontslaat van de gehoorzaamheid aan de prior van het huis(1).

Andere kloosters van de Nederlandse kartuizerprovincie, o.a. dat van Gent dat gehoord had van de vervreemding tussen het Brussels convent en pater Petrus, en het stoffelijk voordeel van zijn actie wist te waarderen, nodigden hem uit bij hen zijn intrek te nemen(2).

In het volgend jaar, 1599, zou echter ook prior Hercules uit Brussel verwijderd en in dezelfde functie naar Leuven overgeplaatst

caepit renuere et nescio sub qua specie iustitiae contradicere quasi mea res et non domus husius ageretur; unde magis voluit domi manendo illam occasionem colligendi supra dictam summam amittere quam illo renuente discedendâ tantu summam impettare, ut illi satisfacerem qui sua magna industria per aliam viam sine nostra et amicorum nostrorum opera domum suam fortassis poterit multo melius promovere. in margine: Contrarium huius eo manifestum erit quia numquam constabit hunc D. Procuratorem vocatum ab istis Capetaneis hic nominatis pro collatione harum eleemosinarum quia hinc in obsidione Ambianensis civitatis numquam castra Regis Catholici fixere tentoria, sed semper ad aspectum hostis i obambulantia se mutuo in aciem expectabant unde importunum et scandalosum tunc fuisset religiosos discurrere et mendicare per castra in tanto periculo versantia..."

1. Dit is ARA, Kerk.arch., 11936.

2. DE WAL, III, 57, 1598: Declaramus officium Procuratoris generalis non eximere ab obedientia et demendentia prioris domus in qua moratur.

terwijl Arnold Havens van Luik aan het hoofd van de Brusselse kartuizerij kwam(1).

Deze Arnold Havens zou in het Brusselse convent de eerste professie afnemen, namelijk van Jan L'Apostele uit Mechelen, die zijn noviciaat te Leuven had gemaakt(2).

Maar ook voor hem werd het Brusselse klooster te zwaar, zodat Petrus de Leon voor een tweede maal tot prior werd benoemd(3). Gedurende deze ambtsperiode, maar niet op zijn aandringen, werd de kapel van Scheut hersteld door procurator Jan van Steelant(1602) (4). Hij slaagde er echter niet in de gunst van zijn convent te winnen. Hij stelde een Coadjutor aan, Wenceslam Pleuvaulx, en gaf hem een plaats vóór de Vicarius, hetgeen de monniken zeer verstoorde (5). Alhoewel hij prior van de Brusselse kartuis wenste te blijven, dong hij ten slotte naar een abtstitel of een bisschopszetel(6) om aan het gezag van de visitator Hercules van Winckel te ontkomen.

1. DE WAL, III, 53, 1598: Een brief uit de Gentse kartuis, ondetekend door alle monniken.

2. ID., III, 56v.

3. ID., III, 62v, 1601: *Priori domus Bruxellae ad suam magnam instantiam fit misericordia, et praeficitur in priorem dictae domus Petrum de Leon...*"

4. ID., III, 65v, 1602: *Insuper D. Steelant aducit animum ad restorationem primarii sacelli Dominae nostrae de Gratia in Scheut...*"
Cfr. BR. CALBRECHT, *Geschiedenis van het genadeoord...*, blz. 60

5. ID., III, 73, 1605: *"D. Petrum de Leon Prior huius domus... sibi in coadjutorem elegerat D. Wenceslaus Plenevaulx, ... eumque sedere fecit ante P. Vicarium, quod conventuales passi non sunt..."*

6. Ibid. *"Diu studuerat dictus Pater de Leon quomodo adeptus aliqua dignitate abbatis seu potius Episcopi excuterat iugum P. Visitatoris quem in cunctis fere sibi adversantem patiebatur..."*

Hij had reeds een prelaatswoning voor zich en zijn dienaren gebouwd waarin later vier monniken ~~guim~~ plaats zouden vinden(1). Men bood hem echter de functie aan van administrator van het hospitaal van Brussel, waar_voor hij de toestemming van het generaal kapittel ontving. Tot rector van het convent werd benoemd Gisbert Bahusen in 1605(2). Petrus zou dus in de stad gaan wonen. Maar op de dag van zijn vertrek werd hij ziek. Hij stierf kort daarop, de 3 Augustus 1605, bijgestaan door zijn Coadjutor Wenceslaus en enkele fratres minorieten(3). In alle stilte werd hij begraven in de kapittelzaal van het nieuwe klooster dat door zijn zorgen in opbouw was(4). Onder zijn leiding waren gebouwd: de buitenkapel(1593), de kerk(1593), een refter, een klein pand, enkele kluizen met een deel van het groot pand, en de woonst die hij voor zich had bestemd(5).

1. DE WAL, ibid., "...tamen retinere simul Prioratum huius domus facile apparet, ex aedificiis quae ~~proxima~~ postremo fecit, nam praeterito anno aedificavit domum pro se et famulis, ut dicebatur..."
~~ix~~ ID., III, f. 74: "...domum quam inhabitabant facile quatuor religiosi habentes singuli duo cubacula..."

2. ID., III, 74: "Dno Petro Priori de Bruxellas ad officium Administratoris Hospitii Regii promoti fit misericordia et praeficimus in Rectorem dictae domus Gisbertum Bachusum professum Lovaniensis".

3. Ibid.: "recessit a domo et accepit diversorium in civitate... eo die quo discessit a monasterio dum aestu fervet diebus canicularibus magnum haustum vini Hispanici haurit et protinus ferventes febres acquirit, quae brevi hominem absumpserunt... Illum... visitabit Vls PIRector huius domus D. Gisbertus, sed maxima D. Wenseslaus coadjutor quique adfuit morienti cum aliquot Patribus minoritis. Migrat ... ad Dominum tertio Augusti anno... 1605".

4. Ibid.: "...cum vita defunctus esset mandatum fuit rectori Gisberto ex parte Archiducis ut funus eius silenter curaret quare corpus eius summo mane a famulis ad domum delatum telluri mandavit in capitulo ..."

5. Ibid.: "...domus... est promoti ut haberet sacellum ad portam, Ecclesiam et circumquaque parvum ambitum, refectorium cum pomario, ...duas cellas cum parte maioris ambitus et ~~domum~~ domum aliam..."

Stilaan zouden de monniken van het oude convent van Scheut uitsterven: op 8 Augustus 1605 Pieter Beets(1). Maar een nieuwe gemeenschap groeide op aan wien Frans Caveneer en Jan de Broyere de traditie overgaven: Jan L'Apostele, Aegidius Blitterswijck, Chr.Facaut, Jan van Blitterswijck (prof.1606)(2). Petrus de Wal zal worden ingekleed op 2 October(3), en Gezard Eligii Raddelet op 3 Maart 1612.

Dit was de laatste opbloei van het oude convent, Zij werd gekenmerkt door de beoefening van de geschiedenis der Orde. (4)

-
- 1. ID., III, 75v.
 - 2. ID., I, 19v.
 - 3. ID., III, 84v "...Sequenti die(2 Octorb.1606) cucullam indui..."
 - 4. Cfr. I Deel, III, Hoofdstuk blz.